

**SAĞLIK RİSKLERİNİN GAZETELERDE SUNUMU: SAĞLIK HABERLERİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME¹**

Eda TURANCI²

Ayhan BİBER³

ÖZ

Araştırma Makalesi

Research Article

²Dr. Öğr. Üyesi
Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi İletişim Fakültesi,
Ankara, Türkiye

E-Posta
eda.turanci@hbv.edu.tr

ORCID
0000-0002-2539-8452

³Prof. Dr.
İstanbul Arel Üniversitesi İletişim
Fakültesi, İstanbul, Türkiye

E-Posta
ayhanbiber@arel.edu.tr

ORCID
0000-0002-3144-635

Başvuru Tarihi / Received
16.04.2021

Kabul Tarihi / Accepted
03.09.2021

Sağlığa ilişkin konular, hem bireyler hem de medya açısından dikkat çeken mevzuların başında gelmektedir. Günümüz modern toplumlarında deneyimlenen pek çok gelişmeye ek olarak geleneksel toplumlardan farklı yeni risk faktörleriyle de karşı karşıya kalmakta ve bu risk faktörlerinden bir kısmı da, sağlığa ilişkin riskleri içermektedir. Sağlık haberlerinin temel işlevi, sağlığa ilişkin bilgi aktarma olmakla birlikte haberlerde yer alan kavramlar, bireylerin sağlık risk algıları üzerinde etkili olabilmektedir. Bu varsayımdan hareketle çalışmada Hürriyet ve Posta gazetelerinde bir yıllık süreyle yayımlanan sağlık haberleri içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İncelenen her iki gazetede de risk kavramı kullanılmayan haberlerin, kullanılan haberlere oranla daha fazla olduğu ancak kavramın kullanıldığı haberlerde kavramın birden fazla kez kullanıldığı bulgulanmıştır. Bu bulgulara ek olarak haberlerde risk kavramının yanı sıra en çok “sorun, problem, zarar ve kayıp” kavramlarının kullanıldığı, tıbbi terimlere sıkça yer verildiği ancak bu terimlerin yarıya yakınında tıbbi kavramların gündelik kavramlarla açıklanmadığı ve haberde kaynak göstermeye ilişkin iki gazete arasında belirgin farklar olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Risk, Sağlık Haberleri, Gazete, İçerik Analizi.

¹ Bu çalışma, birinci yazarın Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim dalında Prof. Dr. Ayhan Biber danışmanlığında tamamladığı “Risk İletişimi Stratejileri Açısından Bilgi ve Bilgi Okuryazarlığı: Sağlık Haberlerine ve Sağlık Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

PRESENTATION OF HEALTH RISKS IN NEWSPAPERS: A REVIEW ON HEALTH NEWS

ABSTRACT

Health-related issues are one of the most striking subjects in terms of both individuals and the media. In addition to many developments experienced in today's modern societies, new risk factors that are different from traditional societies are also encountered, and some of these risk factors include health-related risks. Although the main function of health news is to convey information about health, the concepts in the news can have an impact on individuals' perceptions of health risks. Based on this assumption, the health news published in Hürriyet and Posta newspapers for one year were analyzed through the content analysis method. In both newspapers examined, it was observed that the news without the concept of risk was higher than the news used. In the news in which the concept of risk was used, it was seen that the concept was used more than once. In addition to these findings, it was found that the concepts of "trouble, problem, harm, and loss" and medical jargon are frequently used, but nearly half of these jargons are not explained in daily terms, and there are significant differences between in terms of referencing in the news.

Keywords: Risk, health news, newspaper, content analysis.

GİRİŞ

Günümüz modern dünyasını, risk yoğunluğunun yüksek olduğu bir dönem olarak tanımlamak mümkündür ve risk tartışmaları, sağlıktan güvenliğe, ekonomiden bankacılığa, iletişimden sosyolojiye kadar geniş bir çerçevede ele alınıp incelenebilen disiplinlerarası bir konudur. Luhmann'ın (1996: 3) ifadesiyle risk, "geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçişte kullanılmaya başlanan bir neolojizimdir". Risk kavramı temelde, olumlu ya da olumsuz yönde bir olasılığa (Charette, 2003; Breakwell, 2007) işaret ederken, modern toplumlarda nötr anlamını yitirerek bir sorunu tanımlar hale gelmiş ve günümüzde risk, olumsuz sonuçlarla karşılaşma ihtimali olarak algılanmaya başlamıştır (Furedi, 2001: 44). Bunun sonucunda da risk almak, kaygı, endişe ve korku duygularına neden olan bir duruma dönüşmüştür.

Lupton'un (1999: 5) belirttiği gibi, risk kavramının anlamında ve kullanımında yaşanan değişimler 17. yüzyılın başlarında başlayan ve 18. yüzyılda güç kazanarak gelişen modernite düşüncesinin ortaya çıkışıyla ilişkilidir. Bu ilişkiyi ise Giddens (2000: 14), modern toplumlarda bireylerin daha önce tarihte kimsenin karşılaşmadığı bu döneme özgü yeni risk profilleri ile karşıya kaldıklarını belirterek açıklamakta ve bu riskleri "sonuçları bakımından çok sayıda insan üzerinde yaygın etkiye sahip" yüksek etkili riskler (Giddens, 2010: 292) olarak açıklamaktadır.

Turner'in (2003: 247) açıkladığı gibi modernliğin, bireyler ve sosyal gruplar açısından risk artışı içermesi ve modernitenin temelini risk kavramının oluşturması, günümüz toplumlarını tanımlama girişimlerinin merkezine riskin yerleştirilmesine neden olmuştur. Riskin modern toplumlarda edindiği merkezi konumunun, başta iletişim disiplini açısından önem kazanmasına neden olmuş, ancak riskin karmaşık doğası konuyu geniş bir çerçeveden ele almayı da zorunlu kılmıştır. Pek çok farklı risk faktöründen bahsedebilmek mümkün olmakla birlikte, son yıllarda yaşanan küresel krizler, pandemi ve salgın gibi problemler, sağlık risklerini daha da dikkat çekici hale getirmiştir. Aynı zamanda sağlığın herkesi ilgilendiren ve kamuoyunda ilgi çeken bir konu olması nedeniyle sağlıkla ilgili haberlerin medyada sıklıkla yer aldığı görülmektedir. Hayes ve Grossman'ın (2010: 38) da vurguladıkları gibi, sağlığın ve tıbbın insanları doğrudan etkilemesinden dolayı konulara ilişkin haberler bu denli popülerdir.

Sağlık haberleri, sağlığa ilişkin bilgilerin iletişim araçları vasıtasıyla iletilmesi olarak değerlendirilirken toplumun doğru şekilde bilgilendirilmesi, daha sağlıklı bir hayat sürdürülmesi ve yaşam kalitesinin artırılması gibi amaçları da içermektedir (Öğüt Yıldırım, 2017). Medya ise bu noktada önemli bir aktör olmasının yanı sıra Kayıhan ve Hülür'ün (2019: 40) de ifade ettikleri gibi, "risk inşasını pekiştiren bir araç" olarak da değerlendirilebilir. Buna göre, haberlerde kullanılan dil, ifadeler ve kavramlar ile haberlerin dayandırıldığı kaynaklar gibi unsurlar, bireylerin riski algılama ve anlamlandırma süreçlerinde etkili olabilmektedir. Açıklamalardan hareketle çalışmanın amacı, günümüz modern toplumlarında dikkat çekici bir konu olan sağlık risklerine odaklanmak ve özellikle gazetelerdeki sağlık haberlerinde riskin nasıl sunulduğunu incelemektir. Bu amaçla, araştırmanın yapıldığı tarihte en yüksek tiraja sahip olan Hürriyet ve Posta gazetelerinde bir yıllık süre zarfında yer alan tüm sağlık haberleri inceleme kapsamına alınmıştır.

İki gazeteden elde edilen toplam 2.378 haberin içerik analizi yöntemiyle analiz edileceği çalışmada temel analiz kategorileri, haberlerde risk kavramının kullanımı ve kullanım sıklığı, modern toplumlarda risk kavramının olumsuz anlamını edinmesi sürecinde pekiştirici rolde olan "tehdit, tehlike, zarar, sorun, problem,

kayıp, yan etki, ölüm” gibi kavramların kullanımı ve kullanım sıklıkları, haberlerde tıbbi terim kullanımı ile haber kaynağının belirtilmesi durumu olarak belirlenmiştir. Analiz ile, haberler aracılığıyla sağlığa ilişkin bilgilerin nasıl sunulduğuna, sağlık risklerinin okuyucuya nasıl aktarıldığına ve riskin nasıl inşa edildiğine dair bir değerlendirme ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

1. Risk Toplumu Tartışmaları Ekseninde Sağlık Riskleri

Modern toplumlarda merkezi bir yer edinen, toplumsal değişim süreçleri sayesinde önem kazanan ve pek çok alan için çalışma konusu haline gelmiş olan risk kavramı ve bu kavram etrafında şekillenen “Risk Toplumu” tartışmaları aynı zamanda, “sanayi toplumunun şimdiye dek izlediği yolda yaratılan tehditlerin ağır bastığı bir modernlik evresi”ni (Beck, 2005: 36) anlama çabasıdır. Modernite projesinin radikal sonuçlarından biri olarak da açıklanan risk toplumu aynı zamanda, geç modernite durumunu simgelemekte (Keyman, 1995) ve düşünümsel modernlik çerçevesinde tartışılmaktadır. Risk toplumu, modernliğin bir safhasına işaret ederken, risk toplumu ve düşünümsel modernlik fikrinin üç aşamalı bir kronolojiye sahip olduğunu belirten Lash (2005: 48), geleneksellikten basit modernliğe son aşamada ise düşünümsel modernliğe doğru geçildiğini ifade etmiştir. Giddens (1999: 6) ise düşünümsel modernlik kavramının, modern düzenin sınırlarını ve çelişkilerini ifade etmek için kullanıldığını söylemektedir.

Beck (2011: 25-26), 19. yüzyılda daha çok yoksulluk riski nedeniyle endişe duyulduğunu, ancak günümüzde daha çok sağlık riskleri ile niteliği değişen ekolojik riskler ve ileri-teknolojik riskler gibi unsurlardan endişe duyulmaya başladığını vurgulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında günümüzde bireyler için sağlığın önemi, tartışmasız bir gerçektir. Sağlık riski ile ifade edilmeye çalışılan, “bir sağlık sorununa uğrayabilme” ya da farklı bir ifadeyle, hastalanma, olumsuz bir duruma düşme, zarar görme ya da hırpalanma olasılığıdır (Güler vd., 2011: 5, 29). Buna göre basit bir açıklama ile sağlık riski, fiziksel, bedensel, zihinsel, psikolojik ya da sosyal iyilik halinin herhangi bir sebepten ötürü bozulma olasılığıdır.

Risk gibi sağlık olgusu da, disiplinlerarası olmasından dolayı pek çok farklı unsurdan etkilenen ve yalnızca tıbbi çerçeveden ele alınamayacak kapsamlı bir konudur. İfade edildiği gibi “kamu sağlığı risklerinin kökenleri, çevresel, teknolojik

ve tıbbi” (McComas, 2006: 77) olmakla birlikte bir yandan da ekonomik, kültürel, siyasal ya da toplumsal da olabilmektedir. Moulin (2013: 17), sağlığın özel konumu nedeniyle ister istemez tıbbın sınırlarını aştığını ifade etmiştir. Capra'nın (2009: 470) örnek verdiği gibi “toplumsal ve ekolojik dengenin yeni baştan kurulması, bireyin sağlığını düzeltmeye de imkan verecektir”. Bu açıklama ise risk faktörleri arasında ilişki olduğuna işaret etmekte ve belirtildiği gibi, teknolojik ve çevresel risklerin sağlık açısından da etkili olduğu vurgulanmaktadır (Löfstedt ve Perri, 2008: 143). Toplumsal alanda artan risklerle bağlantılı olarak Cirhinlioğlu (2012: 22) ise, içinde yaşadığımız toplumda sağlığın da diğer alanlarda olduğu gibi risklerden bağımsız olmadığını söylemektedir.

Sağlık, herkes için önemli bir başlıkken Renn'in (2009: 80) belirttiği gibi bireyler, sağlık ve çevre riskleri karşısında ayrı bir hassasiyete sahiptirler. Özellikle günümüzü risk toplumu olarak tanımlama süreci bu hassasiyeti pekiştirmiştir. Öte yandan risk toplumu tartışmaları bağlamında riskleri, “imal edilmiş” riskler olarak tanımlayan Giddens (2005: 64-65), karşılaştığımız çevresel ve sağlık risklerinin, çağdaş toplumlar tarafından üretilmiş riskler olduğunu açıklamaktadır. Geçen on yılda bu tür riskler nedeniyle ortaya çıkan sağlık sorunlarına dikkat çeken Giddens (2005) artan cilt kanseri riskinin, güneş ışınlarının ozon tabakasını delmesi sonucunda güneş ışınlarından kaynaklanan bir risk faktörü olduğu örneğini vermekte, ozon tabakasının delinmesinin ise insan eylemleri ile endüstriyel üretim sonucunda açığa çıkan kimyasallarla ilgili olduğunu söylemektedir.

Giddens'in verdiği örnekte olduğu gibi ortaya çıkan bu paradoksal ilişki, sağlık alanında da gözlemlenmektedir. Konuyla ilgili önemli bir kavramsallaştırmayı, Illich'in “Sağlığın Gaspı” (2011) eserinde bulmak mümkündür. Illich (2011: 11-12) çalışmasında “iatrojenez (iatrogenesis)” kavramını kullanarak, tıptaki ilerlemelerin yol açtığı hastalıkların tıbbi tartışmaların gündemini oluşturduğunu ve bunun da, bireylerin modern tıbbı karşı güven bunalımı yaşamalarının nedeni olduğunu vurgulamaktadır. Klasik Yunanca'da “hekim” anlamına gelen “iatros” ve “köken” anlamına gelen “genesis” kavramlarından oluşan iatrojenez kavramı, hekim kaynaklı anlamına gelmektedir (Illich, 2011: 11, 185). Tüm bu açıklamalar ışığında, risk yoğunluğunun yüksek olduğu bir dönem olarak

tanımlanan günümüz toplumlarında, diğer risk faktörleri kadar sağlık risklerinin de öne çıkan ve dikkat çeken bir alan olduğu ve kamuoyunun konuya olan ilgisinden ötürü bu alanda bilgi akışının fazla olduğu varsayılabilir. Bu noktada medya önemli bir aktörken, sağlık haberlerinde risklerin sunum biçiminin riske ilişkin toplumsal algının inşası sürecindeki rolü tartışılması gereken bir başlıktır.

2. Sağlık Haberlerinde Riskin Sunumu

Sağlık, risk ve medya üçgeninde medya, sağlık ve risk arasındaki ilişkiyi kuran, anlamlandıran, inşa eden ve şekillendiren bir roledir. Bu açıdan bakıldığında medya genel olarak sağlığın kapsamına giren odakları belirlerken, riske ilişkin algıları da şekillendirmektedir. Kayıhan ve Hülür'ün (2019: 40) ifade ettikleri gibi “neyin ne derece riskli olduğunu belirleyen” şey bir bakıma da, medyanın inşa ettiği risk söylemidir.

İnsan sağlığı ve yaşam kalitesi ile ilgili her konudaki haberler olarak tanımlanan sağlık haberleri (Yüksel vd., 2014: 64) veya sağlık haberciliği, bilim haberciliğinin alt dallarından biridir. Sağlık bilgisi temelde tıbbi ve bilimsel bir bilgi türü olup, gündelik hayat bilgisinden farklı karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle uzmanlık gerektiren alan sağlığa ilişkin bilgiler içerirken, bu bilgilerin bireylerde davranış değişikliği yaratma potansiyeli, olumlu olduğu kadar olumsuz sonuçların yaşanmasına da yol açabilmektedir. Çınarlı'nın (2008: 146, 148) ifadesiyle medyanın sağlıkla ilgili “bol ama düşük kaliteli enformasyonlar” aktarması istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Sağlık haberleri bireylerde umut yaratabileceği gibi bireyin, kendi sağlığına uygun olmayan bir bilgiyi ya da öneriyi uygulaması, istenmeyen ve beklenmeyen etkilerin ortaya çıkmasına ve bireyin sağlığı açısından riskli bir durum yaşanmasına neden olabilmektedir. Sağlık haberlerinin bu hassas rolü, bilginin nasıl aktarıldığı ile doğrudan ilgilidir.

Nelkin (1994: 111), “bilime duyulan popüler ilgi çoğu kez sağlığa ilişkin konulara odaklanıyor” derken Dunwoody (2008: 18) medya kuruluşları için bilim yazınının, tıp ve sağlık ile ilgili olduğunu belirtmektedir. Sağlığın, medyatik bir alan olduğuna dikkat çekmek amacıyla Renn (2006: 833) “sağlık riskleri ön sayfa haberleridir” ifadelerini kullanmıştır. Literatürde medyanın sağlığa olan ilgi artışına işaret eden çalışmalara rastlamak mümkündür. Örneğin 1997 yılında yürütülen bir

araştırmada son otuz yılda üç büyük günlük gazetede makaleler incelenmiş ve bilim makalelerinin, toplam makale sayısının sadece küçük bir yüzdesini temsil etmesine rağmen, bu oranın her zaman diliminde düzenli olarak arttığı bulgulanmıştır (Pellechia, 1997). İngiltere’de yapılan bir diğer çalışma ise, 1989 ve 2005 yılları arasındaki dönemde bilim, sağlık ve çevre habercilerinin sayısında benzeri görülmemiş bir artış yaşandığını ve habercilerin sayısının neredeyse iki katına çıktığını ortaya çıkarmıştır (Williams ve Clifford, 2009: 3). Buna göre medyanın risk ve belirsizliği, çevre ve sağlığa ilişkin haberlerde nasıl sunduğu önemli bir konu olmakla birlikte (Ashe, 2013), medyada riskin temsili konuyu ilişkin okuyucu algılarını da etkileyebilmektedir. Örneğin Furedi, riskin medyada yer alma sıklığına ilişkin yapmış olduğu araştırmasında risk kavramının kullanımındaki artışı açıkça göstermiştir. Araştırma sonuçlarına göre, İngiliz gazetelerinde 1994 yılından 2000 yılına kadar “risk altında” ifadesinin kullanımı yaklaşık 9 kat artmıştır. 1995’te 4.288 kez kullanılan kavramın, 2000 yılına gelindiğinde toplamda 18.003 kez kullanıldığı tespit edilmiştir (Furedi, 2001: 14). Lupton (1999: 9-10) ise, Avustralya’da günlük bir gazetenin 1992 ve 1997 yılları arasındaki sayılarını incelemiş ve kavramın yıllara göre artışına dikkat çekmiştir. Yazar aynı zamanda kavramın “tehlike”, “tehdit” ve “felaket” kavramları yerine kullanıldığı sonucuna da varmıştır.

Bunların yanı sıra sağlık haberlerinde bilgilerin ve özellikle de riskin, anlaşılır şekilde ve güvenilir kaynaklara dayandırılarak sunulması önemlidir. Sağlığın bireyleri doğrudan etkileme potansiyeli nedeniyle, “neyin anlatıldığından çok, anlatılan kişinin neyi anladığı” çok daha önemlidir (Sütlaş, 2007: 60). Bu nedenle haberlerin, karmaşık net olmayan ifadeler, bilimsel kavramlar, tıbbi terminoloji ya da istatistik veriler ile sunulması anlamlandırmayı zorlaştıracığından, bilginin yalın bir şekilde sunulmasına dikkat edilmelidir. Ancak bu yalınlık, tıbbi verinin bağlamından koparılarak genel geçer ve herkes için geçerli bir bilgi gibi sunulmasını da içermemelidir. Bu doğrultuda sağlık haberciliğinin en temel zorluklarından biri de Çobaner’in (2015: 140) açıkladığı gibi, sağlık ve tıp haberlerinin, “bilimsel bilgi ile gündelik yaşam bilgisi arasında bir yerde” bulunmasıdır. Bir yanda sağlık haberlerinin anlaşılmasına ilişkin zorluklar dururken, diğer yanda bireyler üzerindeki potansiyel etkileri durmaktadır. Bu doğrultuda

habercinin sorumluluğu önemlidir. Özetlendiği gibi sağlık habercisinin ve medyanın, çıkar çatışmaları ile olası sponsorluk bağlantılarını araştırma ve raporlama, bilimsel dayanağı zayıf çalışmaları ve mucize, buluş ya da tedavi gibi yanıltıcı sansasyonel terimleri kullanmama, haberlerde kullanılan terminolojiye dikkat etme ve savunuculuk yapmama gibi sorumlulukları bulunmaktadır (Schwitzer vd., 2005). Ancak, en basit mesajların bile etkili şekilde iletilmesi yeterince zorken söz konusu karmaşık tıbbi bilgiler olduğunda, bu mesajların iletilmesi daha karmaşık olabilmektedir (Berry, 2004: 4-5). Berry'nin (2004: 24-25) açıkladığı gibi, uygunsuz risk mesajları gereksiz alarma neden olurken, halk sağlığı üzerinde risklerden daha ciddi olumsuz sonuçlara sebep olabilmektedir.

Haberlerin, risk algısı ve sağlık davranışları üzerinde de etkileri olabileceği varsayılmaktadır. Örneğin, üniversite öğrencilerine yönelik olarak gerçekleştirilen bir araştırma sonuçları haberlere maruz kalmanın risk algısını önemli ölçüde etkilediğini ortaya koyarken aynı zamanda bu durumun, öğrencilerinin aşılama niyetleri üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülmüştür (Lin ve Lagoe, 2013). Benzer şekilde, Covid-19 salgını sürecinde de haberlerin ve iletişim araçlarının, sağlık davranışları üzerinde belirleyici olduğu gözlemlenmiştir. Buna göre bazı çalışmalar, sağlıklı davranış ve haberler ile medya arasında ilişki olduğunu (Scopelliti vd., 2021) ve bilgi düzeyi ile medya güvenilirliğinin sağlıklı yaşam tarzını önemli ölçüde etkilediğini (Islam vd., 2021) ortaya koyarken, Al-Dmour ve diğerleri (2020) tarafından pandemi döneminde gerçekleştirilen bir araştırma, özellikle sosyal medya platformlarının “Covid-19 salgınına karşı halk sağlığının korunması üzerinde önemli bir olumlu etkiye sahip olduğunu” ortaya çıkarmıştır. Günümüzde pek çok iletişim kanalı olmakla birlikte genel olarak haberlerin bireyler üzerinde çeşitli etkileri olduğu söylenebilir. Haberlere ilişkin analizleri farklı mecralar üzerinden gerçekleştirmek mümkün olmakla birlikte bu çalışma yazılı basınla sınırlandırılmıştır.

3. Gazetelerde Sağlık Haberleri Üzerine Bir İnceleme

Çalışma, medyada ve özellikle de gazetelerde sağlık haberlerinin ve bununla bağlantılı olarak sağlık risklerinin nasıl sunulduğunu anlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, sağlık haberlerinde risk kavramının hangi sıklıkta kullanıldığı, risk kavramı ile birlikte başka hangi kavramların haberlerde yer aldığı ve bu kavramların kullanım

sıklıkları, haberlerde tıbbi terminolojinin ve terimlerin kullanım sıklığı ile haberin kaynağı ile kaynağın niteliği gibi unsurlar incelenecektir. Çalışmada sağlık risklerinin seçilmesindeki temel neden, sağlığın doğrudan ya da dolaylı olarak herkesi ilgilendiren bir konu olmasının yanı sıra günümüzde giderek önem kazanan, salgınlar ve krizlerle de bağlantılı olarak gündemde olan, medyada artan biçimde ele alınan ve bu anlamda da kamuoyunun ilgisini çeken konuların başında gelmesidir. Öte yandan sağlık, sosyolojik, siyasal, ekonomik, kültürel olmak üzere pek çok farklı unsur ile de bağlantılı bir konudur ve diğer risk kategorileriyle de ilişkilidir. Örneğin ekonomik, çevresel ya da yaşam tarzına ilişkin risklerin, sağlık üzerinde etkileri olabilmeleri muhtemeldir.

Bunun yanı sıra çalışma gazeteler ile sınırlandırılmıştır. Kreps ve Thornton'un (1992: 145) açıkladıkları gibi, gazete, kitap, dergi gibi basılı unsurlar bir yandan yazıya dayalı olmaları bir yandan da fotoğraf ve grafik gibi tasarımlar kullanmaya imkan vermeleri nedeniyle sağlık riskleri hakkında bireyleri eğitmek açısından önemli araçlardır. Buna göre çalışmanın örneklemini Basın İlan Kurumu'nun 2014 verilerine göre, 2013 yılında en çok okunan Hürriyet ve Posta gazeteleri oluşturmaktadır. 1 Ocak 2013 ve 31 Aralık 2013 tarihleri arasında bir yıllık süre zarfında yayınlanan tüm gazeteler çalışma kapsamında incelenmiş ve ilgili haberler analiz amacıyla derlenmiştir. Hürriyet gazetesinden 962, Posta gazetesinden ise 1.416 olmak üzere toplam 2.378 sağlık haberi analiz kapsamına alınmıştır. Örneklem seçiminde tiraj etkili bir unsur olurken, gazetenin yüksek okunurluk düzeyine sahip olması haberlerin geniş kitlelere ulaşabildiği varsayımını güçlendirmektedir. Hürriyet ve Posta gazetesinde sağlığa ilişkin önerilerin yer aldığı, doktor ve hekim tavsiyelerinin bulunduğu, gündelik sağlık enformasyonlarının aktarıldığı, tıbbi gelişmelerin açıklandığı ve sağlığa ilişkin popüler söylemlerin bulunduğu tüm haberler çalışma kapsamına alınmıştır. Tavsiye ve öneri içeren haberlerin okuyucuların sağlık davranışı üzerinde etkili olduğu düşünülmekte ve bu haberlerin kimi durumlarda bireyler açısından risk yaratabileceği varsayılmaktadır. Tüm bu açıklamalar sonucunda çalışmada şu sorulara yanıt arandığını söylemek mümkündür.

Araştırma sorusu 1) İncelenen haberlerde risk kavramı ne sıklıkla kullanılmıştır?

Araştırma sorusu 2) Haberlerde, “tehdit, tehlike, zarar, sorun, problem, kayıp, yan etki, ölüm” kavramları ne sıklıkla kullanılmıştır?

Araştırma sorusu 3) Haberlerde tıbbi terimlerin kullanımına ilişkin dağılım nasıldır?

Araştırma sorusu 4) Haberlerde kaynak kullanımına ilişkin dağılım nasıldır?

3.1. Yöntem

Gazetelerde yayınlanan sağlık haberlerinde, sağlık risklerinin nasıl sunulduğunu anlamak ve sağlık haberlerinde yer alan unsurları, kullanılan kavramları, bu kavramların kullanım sıklığını, haberlerin kaynağını analiz edebilmek amacıyla çalışmada, içerik analizi yöntemine başvurulmuştur. Neuman’ın (2008: 466; 2014: 49) tanımlamasıyla metinlerdeki içerik, bilgi veya sembolleri toplama, inceleme ve analiz etme tekniği olan içerik analizi, büyük miktardaki materyalde yer alan içeriklerin özelliklerini keşfetmeyi sağlarken genellikle betimleyici bir analiz sunmaktadır. İçerik analizi önceden belirlenmiş kategori veya temaların, analiz edilmesi amaçlanan metinde var olup olmadığını ve ne kadar sıklıkla var olduğunu ya da kullanıldığını incelemeyi amaçlayan bir yöntemdir (Güler vd., 2015: 337).

Çalışmada öncelikle kullanılacak kodlama cetveli (Tablo 1) oluşturulmuş ve kodlayıcılar arası güvenilirliğin görülebilmesi amacıyla güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır.

Tablo 1. İçerik Analizi Kodlama Kategorileri

Ana kategori	Alt kategoriler
Sağlık haberlerinin aylara göre dağılımı	Ocak- Şubat- Mart- Nisan- Mayıs- Haziran- Temmuz- Ağustos- Eylül- Ekim- Kasım- Aralık
Risk kavramının kullanımı ve kullanım sıklığı	Kavram var* (kullanım sıklığı) Kavram yok
Diğer kavramların kullanımı ve kullanım sıklığı	Tehdit Tehlike Zarar Sorun Problem Kayıp Yan etki Ölüm

Tıbbi terminolojinin veya terimlerin kullanımı	Tıbbi terim var : açıklama var (açıklamalı terim kullanımı) Tıbbi terim var : açıklama yok (açıklamasız terim kullanımı) Tıbbi terim yok
Sağlık haberinin kaynağının belirtilmesi	Kaynak var Kaynak yok

Büyüköztürk ve arkadaşlarının açıkladıkları gibi içerik analizinde açık içeriklerin kodlaması kadar gizli içeriklerin kodlanması da mümkündür. Bu doğrultuda özellikle gizli içerik kodlamasında tek bir araştırmacının kodlaması yeterli gözükmemekle birlikte güvenilirliğin sağlanması için birden fazla araştırmacının kodlama yapması ve görüş birliğinin sağlanması önemlidir (Büyüköztürk vd., 2016: 254). Güler ve arkadaşlarının (2015: 357) belirttikleri gibi güvenilirlik katsayısı, aynı kategoriye kodlanan öge sayısının toplam kodlanan öge sayısına bölünmesi ile bulunabilir. İki araştırmacı tarafından ayrı ayrı yapılan kodlamada sonucunda çalışmada 0,89'luk bir güvenilirlik katsayısına erişilmiştir. Bu değer 1'e yakınlığı mükemmel uyuma işaret ederken, 0.81 ile 1 arasındaki değerler ise, "neredeyse mükemmel uyuma" (O'Connor ve Joffe, 2020) işaret etmektedir. Değer güvenilirlik testlerinde de kabul edildiği gibi araştırmalarda 0,70 ve üstü güvenilir kabul edilmektedir (Güler vd., 2015: 357).

İki araştırmacı tarafından yapılan kodlamalar ve düzeltmeler sonucunda, kodlama cetvelinin son hali oluşturulmuştur. Tablo 1'de görülebileceği gibi kodlama kategorileri ve içerikleri detaylı bir biçimde belirlenmiştir.

İçerik analizinde risk kavramının yanı sıra diğer kavramların analiz edilmesinin en temel sebebi, "tehdit, tehlike, zarar, sorun, problem, kayıp, yan etki, ölüm" gibi kavramların, risk kavramına atfedilen anlamlar ile doğrudan bağlantılı olmasıdır. Çalışmanın kuramsal kısmında da tartışıldığı gibi, riskin tarihsel süreçte nötr olan anlamının değişip kayıpla bağlantılı olumsuz ve negatif anlamlar edinmesi, buna paralel olarak günümüz modern toplumlarında riskin kaçınılması gereken ve istenmeyen bir durum olarak sunulması, riskin yukarıda bahsedilen kavramlar ile eş değer tutulmasından kaynaklanmaktadır. Boholm'un (2012: 281) da belirttiği gibi risk araştırmalarında kavramın anlamının "tehdit, tehlike, güvenlik, belirsizlik"

kavramları ile ilişkisi, uzun zamandır ele alınmaktadır. Bu doğrultuda risk, negatif bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Tulloch ve Lupton, 2003: 17).

Kodlama sırasında tıbbi terimlerin kullanımı ve sağlık haberinin kaynağı kategorilerinde, belirli unsurlara özellikle dikkat edilmiştir. Sağlık haberlerinde tıbbi terminolojiye ait pek çok kavramın kullanıldığı bilinmekle birlikte kamuoyunun bazı kavramlara aşina olduğu, ancak bazı kavramları ise bilmediği ya da yanlış veya eksik bildiği varsayılabilir. Kullanılan kavramlar, haberin anlaşılması ve doğru değerlendirilmesi açısından önemli bir unsurdur. Anlaşılamayan ya da yabancı olunan kavramlar bilginin anlaşılmasını zorlaştırabileceği gibi yanlış yorumlanmasına ve bunun sonucunda da istenmeyen durumların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Haberlerin farklı bilgi ve sağlık okuryazarlığı düzeyine sahip kitlelere hitap eden araçlar olduğu düşünüldüğünde içeriklerin geniş okuyucu kitleleri dikkate alınarak oluşturulması, kamuoyunda aşina olunan kavramlar ile herkesin anlayabileceği terimlerin kullanılması gerektiği daha net görülmektedir. Örneğin diyabet kavramı tıbbi bir terim olmasının yanında halk arasında şeker hastalığı olarak da bilinmektedir. Buna göre çalışmada, diyabet kavramının tek başına kullanıldığı haberler “açıklamasız terim kullanımı” olarak kodlanırken, diyabet ile şeker hastalığı kavramlarının bir arada kullanıldığı haberler “açıklamalı terim kullanımı” kategorisinde kodlanmıştır.

Sağlık haberlerinde kaynağın niteliği ve güvenilirliği ise önemli bir tartışma konusudur. Sağlık söz konusu olduğunda aktarılan bilgiye ilişkin kaynağın, konusunda uzman ve güvenilir olması ve aktarılan bilginin bilimsel gerçeklere dayandırılması gerektiği açıktır. Buna göre kaynak kullanımı kategorisine ilişkin kodlamalar sırasında sağlık çalışanı, hekim ya da uzmanın açıklamalarına yer verilen, bilimsel araştırmaya, yayına ya da sağlık kuruluşuna dayandırılan haberler “kaynak var” kategorisinde kodlanmış, ancak hiçbir uzmanın ya da kurumun isminin yer almadığı ve herhangi bir bilimsel çalışmaya dayanmayan haberler “kaynak yok” kategorisinde kodlanmıştır. Sağlık haberlerinde çok yaygın bir ifade olan, “İsviçreli/Japon/Fransız/Amerikalı bilim adamlarına göre” gibi kalıp ifadeler ise haberde herhangi bir resmi kurum, araştırmacı, uzman ya da hekim referansı yer almyorsa “kaynak yok” kategorisinde değerlendirilmiştir.

3.2. Bulgular

Çalışma kapsamında Hürriyet gazetesinde 962, Posta gazetesinde ise 1.416 olmak üzere toplam 2.378 sağlık haberi içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Her iki gazetenin aylara göre sağlık haberlerinin dağılımını, Tablo 2’de görmek mümkündür.

Aylara göre dağılıma bakıldığında, Hürriyet gazetesinde en az sağlık haberinin Haziran ve Kasım aylarında (n= 72), en çok haberin ise Mayıs ayında (n= 95) yer aldığı görülmüş ve haber sayılarının aylık dağılımlarının kısmen dengeli ve birbirine yakın olduğu anlaşılmıştır. Posta gazetesinde ise, en çok haberin Haziran ayında (n= 146), en az haberin Nisan ayında (n= 85) yayınlandığı görülmektedir. Haberlerin aylara göre genel dağılımlarına bakıldığında ise, aylar bazında daha dengesiz bir dağılım olduğu anlaşılmıştır. Ancak her iki gazetede de her ay çok sayıda sağlık haberine yer verildiği bulgulanmıştır.

Tablo 2. Sağlık Haberlerinin Aylara Göre Dağılımı

Hürriyet gazetesi	Haber sayısı	Posta gazetesi	Haber sayısı
Ocak	81	Ocak	131
Şubat	75	Şubat	104
Mart	78	Mart	118
Nisan	85	Nisan	85
Mayıs	95	Mayıs	144
Haziran	72	Haziran	146
Temmuz	93	Temmuz	129
Ağustos	76	Ağustos	110
Eylül	77	Eylül	112
Ekim	80	Ekim	90
Kasım	72	Kasım	127
Aralık	78	Aralık	120
Toplam	962	Toplam	1.416

Haberlerde risk kavramının kullanımı ve kullanım sıklığına ilişkin analizde ise şu sonuçlara erişilmiştir. Her iki gazetede risk kavramı kullanılan ve kullanılmayan haberlerin dağılımı, Tablo 3’te verilmektedir. Tablodan da görülebileceği gibi her iki gazetede de, risk kavramının kullanıldığı haber sayıları,

kullanılmayan haber sayılarına göre düşüktür. Bu durum, risk kavramının beklendiği kadar çok haberde kullanılmadığı sonucu olarak değerlendirilebilir. Hürriyet gazetesine bakıldığında bir yılda yayınlanan tüm haberlerin (n= 962) yaklaşık olarak üçte birinde, risk kavramı kullanıldığı anlaşılmıştır. Bir başka bir ifadeyle, toplam haber sayısının %36,17'sinde risk kavramının kullanıldığını söylemek mümkündür. Posta gazetesinde ise gazetede incelenen toplam haber sayısına oranla risk kavramı kullanılan haber oranının daha düşük olduğu anlaşılmıştır. Tablo 3'te görüleceği gibi, risk kavramı kullanılan ve kullanılmayan haber sayıları arasında belirgin bir fark bulunmaktadır. Buna göre, Posta gazetesinde incelenen 1.416 haberin sadece 385'inde risk kavramına yer verildiği, farklı bir ifadeyle toplam haberlerin sadece %27,18'inde risk kavramının kullanıldığı görülmüştür.

Tablo 3. Risk Kavramı Kullanılan-Kullanılmayan Haberlerin Aylara Göre Dağılımı

Hürriyet gazetesi	Risk kavramı		Posta gazetesi	Risk kavramı	
	kullanılan haber sayısı	kullanılmayan haber sayısı		kullanılan haber sayısı	kullanılmayan haber sayısı
Ocak	27	54	Ocak	37	94
Şubat	26	49	Şubat	33	71
Mart	29	49	Mart	33	85
Nisan	24	61	Nisan	24	61
Mayıs	40	55	Mayıs	34	110
Haziran	31	41	Haziran	37	109
Temmuz	30	63	Temmuz	27	102
Ağustos	28	48	Ağustos	36	74
Eylül	26	51	Eylül	21	91
Ekim	26	54	Ekim	32	58
Kasım	35	37	Kasım	31	96
Aralık	26	52	Aralık	40	80
Toplam	348	614	Toplam	385	1.031
	962			1.416	

Öte yandan bir kavramın kullanımı kadar, kullanım sıklığı ve kavrama eşlik eden diğer kavramlar da okuyucuların konuya ilişkin algılarını şekillendirmek açısından önemlidir. Bu kapsamda çalışmada, risk kavramı kullanılan haberlerde, kavramın kullanım sıklığı ile birlikte kullanılan diğer kavramlar da detaylı olarak

incelenmiştir. Risk kavramı kullanılan haberlerde kavramın kullanım sıklığına ilişkin bulguları ve dağılımları, Tablo 4’te görebilmek mümkündür.

Risk kavramının kullanım sıklığı incelendiğinde dikkat çekici sonuçlardan biri, Aralık ayında Hürriyet gazetesinde yer alan bir haberde, risk kavramının 18 kez kullanılmış olmasıdır. Bir haber metninde aynı kavramın 18 kez yinelenmesinin, okuyucu algısı üzerindeki etkisi tartışmaya açıktır.

Tablo 4. Risk Kavramı Kullanılan Haberlerde Kavramın Kullanım Sıklığı

Hürriyet gazetesi	Risk kavramı		Posta gazetesi	Risk kavramı	
	kullanılan haber sayısı	kullanım sıklığı		kullanılan haber sayısı	kullanım sıklığı
Ocak	27	58	Ocak	37	81
Şubat	26	81	Şubat	33	90
Mart	29	75	Mart	33	53
Nisan	24	49	Nisan	24	37
Mayıs	40	132	Mayıs	34	67
Haziran	31	64	Haziran	37	53
Temmuz	30	86	Temmuz	27	51
Ağustos	28	84	Ağustos	36	62
Eylül	26	56	Eylül	21	29
Ekim	26	60	Ekim	32	51
Kasım	35	96	Kasım	31	67
Aralık	26	70	Aralık	40	79
Toplam	348	911	Toplam	385	720

Tablo 4’ten de anlaşılacağı ve analiz sırasında dikkat çektiği gibi, genel olarak haberlerde risk kavramının birden fazla kez kullanıldığı bulgulanmıştır. Toplam değerler açısından, Hürriyet gazetesinde haber başına düşen ortalama kavram sayısının, iki buçuktan fazla olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra benzer sonuçlara Posta gazetesi için de erişilmiştir.

Analiz sırasında, Posta gazetesinde bir haberde risk kavramının en fazla 12 kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Buna göre, Ocak ve Aralık aylarında yayınlanan birer haberde risk kavramının 12 kez kullanıldığı saptanmıştır. Toplam değerler incelendiğinde ise, Posta gazetesinde haber başına düşen risk kavramı sayısının, yaklaşık olarak bir buçuk ile üç arasında değiştiğini söylemek mümkündür. Bu

açıdan bakıldığında çalışmanın da temel varsayımlarından biri olan haberlerde kavram kullanımlarının ve tekrarlarının, bireylerin riske ilişkin algılarını ve düşüncelerini etkileyebileceği düşüncesinden hareketle, araştırma sonucunda elde bulgular önemli görülmektedir.

Bireylerin risk ve sağlık algısı açısından, risk kavramı kadar başka kavramların da haberlerde kullanımı önemlidir ve bu kavramlar, bireyin algısı ve düşüncesi yönünde pekiştirici bir etki yaratma potansiyeli taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında literatürden hareketle ve ön kodlamalar sonucunda erişilen bulgular ışığında haberlerde risk kavramının yanı sıra “tehdit, tehlike, zarar, sorun, problem, kayıp, yan etki, ölüm” kavramlarının kullanımları incelenmiştir. Tablo 5’te detaylı dağılımları görmek mümkün olmakla birlikte, hem Hürriyet gazetesinde (n= 1.844), hem de Posta gazetesinde (n= 665) en çok “sorun” kavramının, en az ise “tehdit” kavramlarının (Hürriyet n=83, Posta n= 41) kullanıldığı tespit edilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Diğer Kavramların Haberlerde Kullanım Sıklığı

Hürriyet gazetesi	<i>Diğer kavramların kullanım sıklığı</i>	Posta gazetesi	<i>Diğer kavramların kullanım sıklığı</i>
Tehlike	166	Tehlike	141
Tehdit	83	Tehdit	41
Sorun	1.844	Sorun	665
Problem	578	Problem	317
Zarar	459	Zarar	370
Kayıp	440	Kayıp	476
Yan etki	125	Yan etki	89
Ölüm	294	Ölüm	219

Bu bulguya ek olarak, sıralamaları farklılık gösterse her iki gazetede de en çok kullanılan ilk dört kavramın aynı olduğu dikkat çekmiştir. Buna göre “sorun, problem, zarar ve kayıp” kavramları, her iki gazete de en çok kullanılan dört kavramdır. Hürriyet gazetesinde bu sıralama, “sorun” (n= 1.844), “problem” (n= 578), “zarar” (n= 459), “kayıp” (n= 440) olarak karşımıza çıkarken Posta gazetesinde sıralama, “sorun” (n= 665), “kayıp” (n= 476), “zarar” (n= 370) ve “problem” (n= 317) şeklindedir.

Bahsedilen kavramların kullanım sıklığı, okuyucuların risk algısını etkileme potansiyeline sahipken okuyucular için sorun yaratabilecek bir diğer konu ise, haberlerde tıbbi terimlerin ya da tıbbi terminolojiye ait kavramların kullanılmasına ilişkindir. İncelenen bazı haberlerde tıbbi terimlere başvurulduğu görülürken, bazı haberlerde ise herhangi bir terim kullanılmadığı anlaşılmıştır. Tıbbi terimler içeren haberlerin bir kısmında ise kullanılan terimin, gündelik dildeki karşılıklarına yer verildiği ya da okuyucuya anlayacağı şekilde ifade edildiği görülürken, haberlerin bir kısmında ise herhangi bir açıklamaya yer verilmeden yalnızca terimlerin kullanıldığı dikkat çekmiştir. Her iki gazetede yer alan haberlerdeki tıbbi terim kullanım kullanımına ilişkin dağılımları Tablo 6 ve Tablo 7’de görmek mümkündür.

Tablo 6. Hürriyet Gazetesindeki Haberlerde Tıbbi Terim Kullanımı

Hürriyet gazetesi Aylar	Açıklamalı tıbbi terim kullanımı	Açıklamasız tıbbi terim kullanımı	Tıbbi terim yok	Toplam haber sayısı
Ocak	28	30	23	81
Şubat	32	26	17	75
Mart	42	20	16	78
Nisan	40	32	13	85
Mayıs	37	34	24	95
Haziran	26	31	15	72
Temmuz	25	34	34	93
Ağustos	26	23	27	76
Eylül	27	33	17	77
Ekim	28	31	21	80
Kasım	21	36	15	72
Aralık	25	40	13	78
Toplam	357	370	235	962
	727			

Tablo 6’den da anlaşılacağı gibi, Hürriyet gazetesinde incelenen haberlerin %75,57’sinde (n= 727) tıbbi terim kullanıldığını söylemek mümkündür. Tıbbi terim kullanılan haberlerde, terime ilişkin açıklama bulunan ve bulunmayan haberlerin dağılımı birbirine çok yakinken, haberlerin %50,89’unda (n= 370) kullanılan tıbbi terime ilişkin açıklama olmadığı, %49,11’inde ise (n= 357) tıbbi terime ilişkin açıklama olduğu görülmüştür.

Tıbbi terim kullanılan bir haberde, detaylı bir açıklama olmamasının haberin anlaşılabilirliği açısından engel teşkil edebileceği varsayılmaktadır. Tıbbi terimin tam olarak bilinmediği durumlarda haberin yanlış, eksik ya da anlamı ve amacı dışında yorumlanması mümkün olabilmektedir.

Posta gazetesinde ise (Tablo 7), incelenen haberlerin %55,29'unda (n= 783) tıbbi terim kullanıldığı görülmüştür. Ancak tıbbi terim kullanılan haberlerin büyük bir kısmında terime ilişkin açıklama bulunmadığı dikkat çekmiştir. Tıbbi terim kullanılan haberlerin %39,46'sında (n= 309) kullanılan tıbbi kavrama ilişkin bir açıklama olduğu ancak haberlerin daha büyük bir kısmını oluşturan %60,54'ünde (n= 474) herhangi bir açıklama olmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgular ışığında tıbbi terimlere ilişkin açıklama bulunmayan haber sayısının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 7. Posta Gazetesindeki Haberlerde Tıbbi Terim Kullanımı

Posta gazetesi	Açıklamalı tıbbi terim kullanımı	Açıklamasız tıbbi terim kullanımı	Tıbbi terim yok	Toplam haber sayısı
Ocak	29	51	51	131
Şubat	25	42	37	104
Mart	31	42	45	118
Nisan	16	39	30	85
Mayıs	32	45	67	144
Haziran	23	41	82	146
Temmuz	21	35	73	129
Ağustos	21	37	52	110
Eylül	22	39	51	112
Ekim	20	32	38	90
Kasım	29	41	57	127
Aralık	40	30	50	120
Toplam	309	474	633	1.416
	783			

Çalışmada son olarak haberlerin kaynağına ilişkin bir analiz gerçekleştirilmiş ve Tablo 8'de yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 8'de de görülebileceği gibi iki gazete arasında kaynak kullanımına ilişkin belirgin bir fark bulunmaktadır. Hürriyet gazetesinde haberlerin yalnızca

%4,89’unda (n=47) kaynak olmadığı tespit edilirken, Posta gazetesindeki haberlerin %48,88’inde (n= 692) kaynak olmadığı anlaşılmıştır.

Tablo 8. Haberlerde Kaynak Kullanımı

Hürriyet gazetesi	Kaynak var	Kaynak yok	Posta gazetesi	Kaynak var	Kaynak yok
Ocak	77	4	Ocak	77	54
Şubat	67	8	Şubat	54	50
Mart	74	4	Mart	42	76
Nisan	79	6	Nisan	34	51
Mayıs	93	2	Mayıs	81	63
Haziran	71	1	Haziran	65	81
Temmuz	88	5	Temmuz	53	76
Ağustos	73	3	Ağustos	51	59
Eylül	73	4	Eylül	60	52
Ekim	76	4	Ekim	60	30
Kasım	69	3	Kasım	72	55
Aralık	75	3	Aralık	75	45
Toplam	915	47	Toplam	724	692

Elde edilen veriler doğrultusunda Hürriyet gazetesinde kaynak kullanımının yüksek olması, gazetenin sağlık haberlerini bilimsel verilere dayandırarak yaptığının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Özellikle kaynaklara ilişkin detaylı bir analiz yapıldığında, haberlerin kaynağının konunun uzmanları olduğu dikkati çekmekle birlikte, gazetede haberlerin büyük çoğunluğunun aynı zamanda gazetenin yazarı olan Prof. Dr. Osman Müftüoğlu ve ekibi tarafından yapıldığı görülmüştür. Haberlerde kaynak kullanımı ve bu kaynakların konuyla bağlantılı olarak yetkinlik, bilimsellik ve uzmanlıkları, kamuoyuna sunulan haberlerin doğruluğu ve güvenilirliği açısından önem taşımaktadır.

SONUÇ

Gazetelerde yer alan sağlık haberlerinde riskin sunumunun incelenmesi amaçlanan çalışmada, 2013 yılında en yüksek tiraja sahip Hürriyet ve Posta gazeteleri bir yıl süreyle incelenmiş ve haberlerin sunumunda iki gazete arasında benzerlikler ve farklılıklar olduğu görülmüştür. Gazetelerde yayınlanan sağlık haberi sayıları karşılaştırıldığında Posta gazetesinde (n= 1.416), Hürriyet gazetesine (n= 962) oranla daha çok sağlık haberinin olduğu anlaşılmıştır. Öte yandan çalışmanın

temel araştırması sorusu olan, haberlerde risk kavramının kullanım sıklığına ilişkin gerçekleştirilen analiz sonucunda, iki gazetede de risk kavramı kullanılmayan haberlerin daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak her ne kadar risk kavramı kullanılmayan haber sayıları fazla olsa da, kavramın haberlerde kullanım sıklığına ilişkin önemli bulgular elde edilmiştir.

Genel olarak haberlerde risk kavramının birden fazla kez kullanıldığı bulgulanmıştır. Toplam değerler açısından, Hürriyet gazetesinde haber başına düşen ortalama kavram sayısının iki buçuktan fazla olduğu, Posta gazetesinde ise bu ortalamanın yaklaşık olarak bir buçuk ile üç arasında değişebildiği bulgulanmıştır. Elde edilen sonuçlar, literatürdeki diğer başka çalışma sonuçları ile de paralellik göstermektedir. Örneğin, Fragapane ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan çalışmada bir yıllık süre zarfında gazetede yayınlanan çevre ve sağlık bölümündeki haberler, içerik analizi ve metin incelemesi yöntemleriyle incelenmiş ve sağlık bölümünde en sık, “risk” kavramının kullanıldığı tespit edilmiştir. Kayıhan ve Hülür (2019) ise inceledikleri sağlık haberlerinden hareketle, risk söyleminin destekleneceği şekilde uzman görüşlerine ve sayısal ile istatistiki verilere başvurulduğu ve risk, belirsizlik, tehlike, tehdit gibi kavramların kullanılarak riskin önemli hale getirildiği sonucuna varmışlardır. Aynı zamanda bu bulgu, araştırmanın diğer sonuçları ile de örtüşmektedir. Yapılan inceleme sonucunda her iki gazetede de risk kavramının yanı sıra “tehdit, tehlike, zarar, sorun, problem, kayıp, yan etki, ölüm” gibi kavramların da sıklıkla kullanıldığı bulgulanmıştır. Ek olarak sıralamaları değişmekle birlikte her iki gazetede de bu kavramlar arasında en çok “sorun, problem, zarar” ve “kayıp” kavramlarının, en az ise “tehdit” kavramının kullanıldığı görülmüştür. Bu kavramların sıklıkla kullanılması tarihsel süreçte riske yüklenen olumsuz anlamın hangi kavramlar ile yerleştiğini görmeye olanak sağlamaktadır. Bu kavramların haberlerde sıklıkla tekrarlanması, bireylerdeki korku, endişe ve güvensizlik duygusunu pekiştirebilmektedir.

Çalışma kapsamında haberlerde tıbbi terimlerin veya terminolojinin kullanılmasına ilişkin de bir analiz gerçekleştirilmiş ve Hürriyet gazetesinde tıbbi terimlerin kullanım oranının yüksek olduğu (n= 727, %75,57), Posta gazetesinde ise terim kullanılan (n= 783, %55,29) ve kullanılmayan (n= 633, %44,71) haber

dağılımlarının daha yakın olduğu sonucuna erişilmiştir. Tıbbi terminoloji kullanımı, iletişim başarıya ulaşması ve mesajın anlaşılabilir olması açısından önemli bir unsurdur. Gazetelerin genel okuyucu kitlesine hitap eden araçlar olması, bu konu üzerinde düşünmeyi gerekli kılmaktadır. Literatürde de bazı araştırmaların ortaya koyduğu gibi tıbbi terminoloji kullanımı, başta hekim ve hasta arasında olmak üzere iletişimi ve anlaşmayı zorlaştıran bir engel olabilmekte ve bazı hastalar ya da okuyucular açısından edinilen bilginin anlamlandırılması açısından sorun teşkil edebilmektedir (Lerner vd., 2000; Graham ve Brookey, 2008). Bu doğrultuda haberlerde, kullanılan terimlere ilişkin açıklamaların olup olmadığı da incelenmiş ve Hürriyet gazetesinde açıklama bulunan (n= 357, %49,11) ve bulunmayan (n= 370, %50,89) haberlerin de yakın bir dağılım gösterdiği bulgulanmıştır. Buna karşılık Posta gazetesinde, haberlerin daha büyük bir kısmını oluşturan %60,54'ünde (n= 474) herhangi bir açıklama olmadığı tespit edilmiştir.

Çalışmada ayrıca haberlerin kaynağına ilişkin de bir analiz gerçekleştirilmiş ve yapılan analiz sonucunda Hürriyet ve Posta gazetesi arasında belirgin bir fark olduğu anlaşılmıştır. Hürriyet gazetesinde haberlerin %95,11'inde kaynak belirtilmişken, Posta gazetesinde haberlerin yarıya yakınında kaynak olmadığı (n= 692, %48,88) dikkat çekmiştir. Elde edilen bu bulgu Kumbasar'ın (2006) çalışması ile örtüşmektedir. Yüksek tirajlı gazetelerde sağlık haberlerinin nasıl yer aldığını saptamak amacıyla yedi ulusal gazetede 2.186 haber üzerinden bir analiz gerçekleştiren Kumbasar, incelediği haberlerin %50,8'inde kaynak bulunduğunu, %49,2'sinde ise haber kaynağının belirtilmediğini tespit etmiştir.

Tüm bu bulgular sonucunda kısaca şunları söylemek mümkündür. Sağlık haberleri, sağlığa ilişkin bilgi aktarma işlevinin yanı sıra kişilerin sağlık riskleri algıları üzerinde de etkili olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında haberlerde kullanılan kavramların ve kullanım sıklıklarının önemli olduğu varsayılmakla birlikte, incelenen haberlerde risk kavramının günümüzde negatif anlamını edinmesi sürecinde birlikte kullanıldığı diğer kavramların da etkili olduğu söylenebilir. Bu anlam edinme sürecinde ise, medyanın etkisi ve rolü tartışmasız bir gerçektir. Bu çalışmada da, sağlık risklerinin en yüksek tiraja sahip iki gazetede nasıl ele alındığı incelenmeye çalışılmış ve her iki gazetede de risk kavramı kullanılmayan haberlerin

daha fazla olduğu, ancak kavramın kullanıldığı haberlerde ise kavramın birden fazla kez kullandığı bulgulanmıştır. Aynı zamanda haberlerde tehdit, tehlike, zarar, sorun, problem, kayıp, yan etki, ölüm gibi kavramların da sıklıkla kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu durum, bireylerin sağlık risk algısının nasıl ve ne yönde şekillendiği sorunsalını gündeme getirmektedir. Öte yandan her çalışmada olduğu gibi bu araştırma da belirli sınırlılıklar içermektedir. Araştırmanın sınırlılıkları, bulgular ile araştırma süreci göz önünde bulundurulduğunda, konuyla ilgili gelecekte farklı çalışmalar yapılabileceği de düşünülmektedir.

Buna göre ilk olarak, farklı mecralarda yer alan sağlık haberlerine ilişkin araştırmaların gerçekleştirilmesinin mümkün olduğu söylenebilir. Her mecra doğası gereği bilginin, haberin ve mesajın farklı biçim ve şekillerde iletildiği, okuyucu ya da izleyici üzerinde farklı etkilere yol açabilen araçlardır. Özellikle son yıllarda internetin, bilgi arama davranışı açısından önemli bir mecra olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda başta internette yer alan sağlık haberleri olmak üzere farklı mecralarda yer alan sağlık haberlerine ve sağlık risklerine ilişkin araştırmalar ve analizler gerçekleştirilebilir. İkinci olarak, okuyucu ve izleyicilerin sağlık riski algılarına ve sağlık haberlerine yönelik görüş ve değerlendirmelerine ilişkin çalışmalar yürütülebilir. Medyada yer alan haberlerin nasıl algılandığı, alımlandığı ya da okunduğu sorusu üzerine farklı çalışmalar yürütmek literatüre önemli katkılar sunacaktır. Aynı zamanda bu çalışmaların, sağlık bilgisi arama davranışı ile medya ilişkisi ve sağlık okuryazarlığı gibi konular çerçevesinde şekillendirilmesi de mümkündür. Son olarak ise, sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının edindirilmesi, sağlığın korunması ile geliştirilmesi ve sağlığa ilişkin risklerin önlenmesi gibi konular çerçevesinde, medyanın sağlık iletişimi uygulamalarında nasıl daha etkili bir stratejik ortak olarak sürece dahil edilebileceğine ilişkin sorulara da farklı çalışmalar ile yanıt aramanın mümkün olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AL-DMOUR, Hani; MASA'DEH, Ra'ed; SALMAN, Amer; ABUHASHESH, Mohammad; AL-DMOUR, Rand (2020). "Influence of Social Media Platforms on Public Health Protection Against The COVID-19 Pandemic Via

The Mediating Effects Of Public Health Awareness And Behavioral Changes: Integrated Model”. Journal of Medical Internet Research, 22(8), e19996.

ASHE, Teresa (2013). “How The Media Report Scientific Risk and Uncertainty: A Review of The Literature”, University of Oxford, Reuters Institute for the Study of Journalism Reports, Reuters Institute for the Study of Journalism.

BECK, Ulrich (2005). Siyasallığın İcadı, (Çev: Nihat Ülner), İstanbul: İletişim Yayınları.

BECK, Ulrich (2011). Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru, (Çev: Kazım Özdoğan ve Bülent Doğan), İstanbul: İthaki Yayınları.

BERRY, Dianne C. (2004). Risk, Communication and Health Psychology, Glasgow: Open University Press.

BOHOLM, Max (2012). “The Semantic Distinction Between “Risk” and “Danger”: A Linguistic Analysis”, Risk Analysis, 32(2), p.281-293.

BREAKWELL, Glynis M. (2007). The Psychology of Risk, New York: Cambridge University Press.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener; KILIÇ ÇAKMAK, Ebru; AKGÜN, Özcan Erkan; KARADENİZ, Şirin; DEMİREL, Funda (2016). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Pegem Akademi.

CAPRA, Fritjof (2009). Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası, (Çev: Mustafa Armağan), İstanbul: İnsan Yayınları.

CHARETTE, Robert N. (2003). Changing The Definition of Risk-Why Risk It?, (Ed.), Edmund H. Conrow, Effective Risk Management: Some Key To Success, Virginia: American Institute of Aeronautics and Astronautics, p.435-452.

CİRHİNLİOĞLU, Zafer (2012). Sağlık Sosyolojisi, Ankara: Nobel.

ÇINARLI, İnci (2008). Bilim ve Sağlık Haberciliği: Kamu Yararına Doğru, Ulaşılabilir ve Kullanılabilir Enformasyon İletimi ve Sorumluluklar,

(Editörler) Metin Işık ve Ayhan Erdem. Tüm Yönleriyle Medya ve İletişim, Konya: Eğitim Kitabevi, s.145-166.

ÇOBANER, Aslıhan A. (2015). Sağlık Haberciliği Gelecekteki Saygınlığı İçin Önemli Bir Sınav Veriyor., (Ed.) Esra Öz. Sağlık Haberlerine Farklı Bakış, Antalya: Kent Kitap, s.134-143.

DUNWOODY, Sharon (2008). Science Journalism. (Eds.), Massimiano Bucchi and Brian Trench. Handbook of Public Communication of Science and Technology, London&New York: Routledge, p.15-26.

FRAGAPANE, Stefania; BARCHITTA, Martina; QUATTROCCHI, Annalisa; CONSOLI M. Teresa; GIUFFRIDA, Giovanni; PENNISI, Cristian; SCIACCA, Salvatore; AGODI, Antonella (2014). “Environmental Health Risk Communication: Textual Analysis of Online Newspapers and Characterization of Reading Profiles”, European Journal of Public Health, 24(2), p.289-290.

FUREDI, Frank (2001). Korku Kültürü: Risk Almanın Riskleri, (Çev: Barış Yıldırım), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

GIDDENS, Anthony (1999). “Risk and Responsibility”, The Modern Law Review, 62(1), p.1-10.

GIDDENS, Anthony (2000). Elimizden Kaçıp Giden Dünya, (Çev: Osman Akınhay), İstanbul: Alfa.

GIDDENS, Anthony (2005). Sosyoloji, (Yay. Haz: Cemal Güzel), Ankara: Ayraç Yayınevi.

GIDDENS, Anthony (2010). Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum, (Çev: Ümit Tatlıcan), İstanbul: Say Yayınları.

GRAHAM, Suzanne and BROOKEY, John (2008). “Do Patients Understand?”, The Permanente Journal, 12(3), p.67-69.

GÜLER, Ahmet; HALICIOĞLU, Mustafa B.; TAŞĞIN, Serkan (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- GÜLER, Çağatay; ÇOBANOĞLU, Zakir; VAİZOĞLU, Songül A. ve TEKBAŞ, Ö. Faruk (2011). Risk Yönetimi ve İletişimi, Ankara: Yazıt Yayıncılık.
- HAYES, Richard ve GROSSMAN, Daniel (2010). Bilim İnsanın Medya Rehberi, (Çev: Murat Kayı), Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- ILLICH, Ivan (2011). Sağlıkım Gaspı, (Çev: Süha Sertabiboğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ISLAM, M. Nazrul; ISLAM A. R. M. Towfiqul; HOSSAIN, M. Sajjat; PRODHAN, M. T. Rahman; CHOWDHURY, M. Hasan; MAMUN, M. H. Al (2021). “Mass Media Influence on Changing Healthy Lifestyle of Community People During COVID-19 Pandemic in Bangladesh: A Cross-Sectional Survey”. Asia Pacific Journal of Public Health, 00(0), p.1-4.
- KAYIHAN, Bahar ve HÜLÜR, Himmet (2019). “Sağlık Haberlerinde Risk Söylemi”, Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, 33, s.38-62.
- KEYMAN, Fuat E. (1995). “Küçülen ve Parçalanmış Dünyada Siyaseti Anlamak”, Toplum ve Bilim, 68, s.41-65.
- KREPS, Gary L. and THORNTON Barbara C. (1992). Health Communication Theory & Practice, Illinois: Waveland Press.
- KUMBASAR, Banu (2006). İstanbul’da Yayımlanan Gazetelerde Sağlık Haberleri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- LASH, Scott (2005). Risk Culture, (Eds.), Barbara Adam, Ulrich Beck and Joost van Loon. The Risk Society and Beyond: Critical Issues for Social Theory, London: Sage, p.47-62.
- LERNER, E. Brooke; JEHLE, Dietrich V.; JANICKE, David M.; MOSCATI, Ronald. M. (2000). “Medical Communication: Do Our Patients Understand?”, The American Journal of Emergency Medicine, 18(7), p.764-766.

- LIN, Carolyn A. and LAGOE, Carolyn (2013). “Effects of News Media and Interpersonal Interactions on H1N1 Risk Perception and Vaccination Intent”, *Communication Research Reports*, 30(2), p.127-136
- LÖFSTEDT, Ragnar E. and PERRI, G. (2008). “What Environmental and Technological Risk Communication Research and Health Risk Research can Learn from Each Other”, *Journal of Risk Research*, 11(1-2), p.141-167.
- LUHMANN, Niklas (1996). “Modern Society Shocked By Its Risks”, *Social Sciences Research Centre Occasional Paper 17*, pp.3-19.
- LUPTON, Deborah (1999). *Risk*, London & New York: Routledge.
- MCCOMAS, Katherine A. (2006). “Defining Moments In Risk Communication Research: 1996-2005”, *Journal of Health Communication: International Perspectives*, 11(1), p.75-91.
- MOULIN, Anne M. (2013). *Tıbbın Karşısında Beden.*, (Ed.), Alain Corbin, Jean-Jacques Courtine ve Georges Vigarello. *Bedenin Tarihi 3 Bakıştaki Değişim: 20. Yüzyıl*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.13-57.
- NELKIN, Dorothy (1994). *Bilim Nasıl Satılır?*, (Çev: Murat Çiftkaya), İstanbul: Şule Yayınları.
- NEUMAN, Lawrence W. (2008). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, Cilt II. (Çev: Sedef Özge). İstanbul: Yayın Odası.
- NEUMAN, Lawrence W. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, Harlow, Essex: Pearson.
- O’CONNOR, Cliodhna and JOFFE, Helene (2020). “Intercoder reliability in qualitative research: debates and practical guidelines”, *International Journal of Qualitative Methods*, 19, p.1-13.
- ÖĞÜT YILDIRIM, Pelin (2017). “Türkiye’de Sağlık Haberciliğinin Tarihsel Gelişimi”, *Atatürk İletişim Dergisi Sağlık İletişimi Özel Sayı*, 14, s.5-25.
- PELLECHIA, Marianne G. (1997). “Trends in science coverage: a content analysis of three US newspapers”, *Public Understanding of Science*, 6(1), p.49-68.

RENN, Ortwin (2006). "Risk Communication-Consumers Between Information and Irritation", *Journal of Risk Research*, 9(8), p.833-849.

RENN, Ortwin (2009). *Risk Communication: Insights and Requirements for Designing Successful Communication Programs on Health and Environmental Hazards*. (Eds.), Robert L. Heath and H. Dan O'Hair. *Handbook of Risk and Crisis Communication*, New York & London: Routledge, p.80-98.

SCHWITZER, Gary; MUDUR, Ganapati; HENRY, David; WILSON, Amanda; GOOZNER, Merrill; SIMBRA, Maria; SWEET, Melissa; BAVERSTOCK, Katherine A. (2005). "What Are The Roles And Responsibilities Of The Media In Disseminating Health Information?", *PLoS Med*, 2(7), p.0576-0582.

SCOPELLITI, Massimiliano; PACILLI, Maria G.; AQUINO, Antonio (2021). "Tv News And Covid-19: Media Influence On Healthy Behavior In Public Spaces", *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1879.

SÜTLAŞ, Mustafa (2007). *Medya İçin Sağlık Sağlık İçin Medya*. İstanbul: BAS-HAŞ Türkiye Gazeteciler Cemiyeti.

TULLOCH, John and LUPTON, Deborah (2003). *Risk and Everyday Life*, London: Sage Publications.

TURNER, Bryan S. (2003). *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*, (Çev: İbrahim Kapaklıkaya), İstanbul: Anka Yayınları.

WILLIAMS, Andy and CLIFFORD, Sadie (2009). *Mapping the Field: A Political Economic Account of Specialist Science News Journalism in the UK National Media*. [Project Report]. Cardiff University.

YÜKSEL, Erkan; KAYA, Ahmet Y.; KOÇAK, Abdullah; AYDIN, Sinan (2014). *Check Up Sağlık İletişimi Kaynak, İleti ve Hedef Kitle Bağlamında Sağlık Konulu Yayınların Analizi*, Konya: Literatürk.

Yazarların çalışmaya katkı oranları birinci yazar %60, ikinci yazar %40 oranında katkı sunmuştur.

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.